

تحلیل جامعه‌شناختی رمان بیوتن با محوریت اضطراب

پروانه کرم‌زاده*

چکیده

جامعه‌شناختی ادبیات، یکی از شیوه‌های نسبتاً نوین در مطالعات ادبی است. جامعه‌شناختی ادبیات، شاخه‌ای از جامعه‌شناسی است که ساختار و کارکردهای ادبیات و رابطه‌ی میان جامعه و ادبیات را تبیین می‌کند. بیوتن عنوان رمانی از رضا امیرخانی است که در سال ۱۳۸۷ هجری شمسی توسط انتشارات علم به چاپ رسید. این کتاب، داستان یکی از بازمانده‌های جنگ تحمیلی ایران است که به بهانه‌ای به آمریکا سفر می‌نماید. اضطراب موقعیت در زمانه حاضر نسبت به هر عصر و دوره‌ای، وضعیتی وخیم‌تر و نیاز به توجه بیشتر پیدا کرده است. چرا که امکان دست‌یابی بشر امروز به امکاناتی (پول، ارتباط جنسی، تفریح و حرفه مناسب) بیشتر از هر زمانی فراهم گشته و انسان این دوره با مقایسه خودش با دیگران مستعد دریافت احساس ناکام‌کننده بازنده بودن قرار می‌گیرد. این پژوهش بر آن است تا با تکیه بر روش تحلیلی-توصیفی و با رویکرد اضطراب موقعیت به بررسی و تحلیل جامعه‌شناختی رمان بیوتن اثر رضا امیرخانی بپردازد.

واژگان کلیدی: جامعه‌شناختی، اضطراب موقعیت، رضا امیرخانی، رمان بیوتن

مقدمه

ادبیات هر ملت یکی از ارکان اساسی فرهنگ و تمدن آن به شمار می‌آید. ادبیات آینه‌ی تمام‌نمای زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم و نمودار اوضاع و احوال جامعه به زبان شعر و نثر است. در

* دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی پیام نور pravaneh.karamzadeh@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۶/۰۶

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۲۰

واقع آثار ادبی منعکس‌کننده‌ی تمدن و فرهنگ و تجلی‌گاه اندیشه‌ها، آرمان‌ها و شکست و پیروزی ملت‌هاست. شاعران به کارگیری سلاح نیرومند شعر، سهم بزرگی را در حفظ استقلال میهن و پایداری در برابر بیگانگان و تجاوزگران بر دوش داشته‌اند.

امروزه جامعه‌شناسی در ادبیات به عنوان دانشی نو بر پایه‌ی نقد و تحقیق، در پرتو عواملی از قبیل گسترش ارتباطات و تعاملات فرهنگی-ادبی، پیشرفت در زمینه‌های اجتماعی و تحقیقات علمی و علاقه روزافزون پژوهشگران به تحلیل و پژوهش در آثار ادبی، اهمیت ویژه‌ای در بین ادب‌دوستان و پژوهشگران یافته‌است و ارزش این رشته نسبت به گذشته بیشتر احساس می‌شود. جامعه‌شناسی در ادبیات در واقع در یک نگاه کلی قصد برقرار کردن رابطه‌ی بین ادبیات و عناصر اجتماعی را دارد. این رشته یکی از شاخه‌های جامعه‌شناسی به شمار می‌آید که البته آن طور که شایسته و بایسته است بدان پرداخته نشده‌است.

جامعه‌شناسی ادبیات با موضوعات بسیاری در هم تنیده و آمیخته‌است و همین آمیختگی باعث شده تا نتوان حدود و ثغور معینی برای آن تایید کرد. رسالت جامعه‌شناسی در ادبیات، بررسی اثر ادبی از جنبه‌ی فنی، اندیشه‌ی نویسنده، شرایط تاریخی و اجتماعی پیدایش آن است. در این نوشتار کوشش شده است تا رمان بیوتن اثر رضا امیرخانی مورد بررسی و تحلیل قرار بگیرد.

پیشینه‌ی تحقیق

تا کنون در رابطه با تحلیل جامعه‌شناختی رمان بیوتن مستقلاً پژوهشی صورت نگرفته است. اما در رابطه با آثار رضا امیرخانی مقالات برجسته‌ای به رشته‌ی تحریر در آمده که عبارتند از: «بررسی و تحلیل رمان بیوتن با تاکید بر عنصر شخصیت و شخصیت‌پردازی» (گرگی، ۱۳۸۹) که نویسنده ضمن بررسی شخصیت‌های این رمان و کیفیت شخصیت‌پردازی آن از نظرگاه‌های مختلف؛ دلایل و عوامل برجستگی و شهرت رمان را بررسی کرده است.

«نشانه‌شناسی اولین رمان اجتماعی ایران» (نقابی و قربانی، ۱۳۸۹) این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده و بیانگر تنوع نشانه‌ها و توجه ویژه نویسنده به درونمایه اجتماعی، فرهنگ

و اعتقادات است و در آن، نشانه‌های مربوط به هویت، از قبیل دین، خوراک، پوشاک، شغل و غیره، و همچنین نشانه‌های آداب معاشرت در رمان بیوتن ردیابی و تجزیه و تحلیل شده است.

ادبیات و جامعه‌شناختی

انسان‌ها در طول هزاران سال درباره جامعه‌ها و گروه‌هایی که در آن زندگی می‌کرده‌اند، به اندیشه و مطالعه پرداخته و همواره کوشیده‌اند تا آگاهی بیشتری نسبت به محیط و پدیده‌های ناشناخته پیرامون خود به دست آورند؛ از مجموع این آگاهی‌ها، تجربه‌ها و آموخته‌هاست که آن‌ها توانسته‌اند زمینه‌های مطالعاتی و رشته‌های مختلف علمی را پی‌ریزی کنند؛ اما انسان‌ها خود همواره موضوع علم بوده و کوشیده‌اند رفتار خود را نسبت به دیگران درک کنند. (ستوده، ۱۳۸۸: ۱۸)

حاصل این تلاش‌ها و چالش‌های ذهنی، پیدایی علوم اجتماعی است که جنبه‌های گوناگون رفتار انسانی را مطالعه می‌کند. جامعه‌شناسی شاخه‌ای از علوم اجتماعی و جوان‌ترین آن است که به مطالعه علمی جامعه‌های انسانی، زندگی گروه‌های انسان‌ها و رفتارهای اجتماعی می‌پردازد و چشم‌انداز روشن و مشخصی را درباره رفتار اجتماعی انسان ارائه می‌دهد. (کون، ۱۳۷۳: ۳۲)

شعرا و نویسندگان مانند جامعه‌شناسان امروزی، گاه تصویری از جامعه‌های موجود یا دلخواه خود به دست می‌دادند؛ چنان که می‌توان گفت کتاب «جمهور» افلاطون در غرب و «برگزیده‌های کنفوسیوس» و شاهنامه فردوسی در شرق، بزرگترین رساله جامعه‌شناختی و مردم‌شناختی محسوب می‌شود. بدین ترتیب با نگاهی به گذشته، به ادبیاتی بر می‌خوریم که شاید بتوان آن را جامعه‌شناسی خودروی و یا ماقبل جامعه‌شناسی نامید. (ستوده، ۱۳۸۸: ۱۹)

ادبیات و جامعه‌شناسی در جامعه ما چنان بهم تنیده شده‌اند که تمیز آن‌ها از یکدیگر کار آسانی نیست، زیرا جامعه‌شناسی کوششی است که به روش‌ها و شیوه‌های زندگی ما معنا می‌دهد و ادبیات تلاشی است که به زندگی ما مفهوم می‌بخشد و در هر شکل و قالبی باشد، بیان‌کننده مجموعه‌ای از ارزش‌ها، معیارها و ویژگی‌هایی است که زندگی فردی و گروهی ما انسان‌ها بر محور آن می‌چرخد. اندیشه‌های اجتماعی حاصل تلاش‌ها، چالش‌های ذهنی و کوشش‌های فکری زندگی جمعی و گروهی انسان‌هایی است که سالیان دراز پدید آمده، دگرگون شده و تکامل یافته‌اند. در

واقع می‌توان اذعان کرد که هر جا انسان زندگی گروهی داشته، نوعی جامعه‌شناسی نیز بسان سایه و همزاد با او همراه بوده‌است. (همان: ۲۰)

جامعه‌شناختی ادبیات و نظریه‌های آن

جامعه‌شناختی ادبیات، یکی از شیوه‌های نسبتاً نوین در مطالعات ادبی است. جامعه‌شناختی ادبیات، شاخه‌ای از جامعه‌شناسی ادبی است که ساختار و کارکردهای ادبیات و رابطه میان جامعه و ادبیات را تبیین می‌کند. جامعه‌شناسی ادبیات نشان می‌دهد که ادبیات نیز مانند: خانواده، آموزش و پرورش، حکومت، اقتصاد و... یک نهاد اجتماعی است. بنابراین می‌توان جامعه‌شناسی ادبیات را علم مطالعه و شناخت محتوای اثر ادبی و خاستگاه روانی و اجتماعی پدیدآورنده آن و نیز تاثیر پاربرجایی که این اثر در جامعه می‌گذارد تعریف کرد. (ترابی، ۱۳۷۰: ۵۳)

بعضی از جامعه‌شناسان از اصطلاح جامعه‌شناسی ادبیات، «جامعه‌شناسی کتاب» یا «جامعه‌شناسی اثر ادبی» را اراده کرده و به جای ماهیت آفرینش ادبی، به مجموعه‌ای از بررسی‌های جامعه‌شناختی درباره چاپ، پخش، دریافت و پذیرش آثار ادبی اکتفا نموده‌اند. (همان: ۱۳۱)

نماینده‌ی این دیدگاه روبرت اسکارپیت^۳ فرانسوی است که اهم آرای خود را در کتاب جامعه‌شناسی ادبیات مطرح کرده‌است و در آن به مقولاتی چون تولید، توزیع و مصرف کتاب می‌پردازد. پیداست که او این الگو را از حوزه‌ی اقتصاد به وام گرفته و اثر ادبی را تا حد کالایی که نویسنده آن را برای منابع مادی نوشته، ناشر برای نفع شخصی چاپ کرده و خواننده نیز نفع مادی می‌جوید، تقلیل داده‌است. گروه دوم، در ذیل جامعه‌شناسی ادبیات، به بررسی برخی از جنبه‌های جزئی متون ادبی در مقام نشانه‌ها و فرانمودهای آگاهی جمعی و دگرگونی‌های آن می‌پردازند. اینان بررسی تاریخ زندگی نویسنده، محیط زندگی او و اظهار نظرهایش را مد نظر قرار می‌دهند و بر اساس این داده‌های جنبی، نظریه پردازی می‌کنند. یکی از برجسته‌ترین نمایندگان این

³ Robert Escarpit

گروه لئولونتال^۴، استاد جامعه‌شناسی دانشگاه برکلی است. تحقیقات بسیاری از محققان ایرانی که به نقد تاریخی و زندگی‌نامه‌ای توجه می‌کنند از این دست است. (غلام، ۱۳۸۳: ۱۴۹-۱۴۸)

گروه سوم کسانی هستند که اثر را پدیده‌ای اجتماعی می‌دانند و معتقد هستند که ساختارهای جهان آثار ادبی با ساختارهای ذهنی و برخی از گروه‌های اجتماعی، متناسب و با آن‌ها رابطه‌ای درک پذیر دارد. این شیوه که به عنوان ساخت‌گرایی تکوینی شناخته می‌شود، ابتدا از سوی جرج لوکاک مطرح شد و سپس، پس از جنگ جهانی دوم، به دست یکی از پیروان او-لوسین گلدمن-گسترش یافت. (همان: ۱۵۰)

ژاک لئار بر اساس اندیشه اریش کوهلر^۵، رویکرد به ادبیات، بر اساس روش تحلیل و شیوه‌ی برخورد با ادبیات را به دو دسته تقسیم می‌کند. اولین گروه را کسانی می‌داند که به خارج از متن ادبی (پخش، فروش و خوانندگان، نهادهای ادبی، گروه‌های حرفه‌ای مانند نویسندگان، استادان یا منتقدان و...) می‌پردازند، و این شیوه‌ی برخورد با ادبیات را جامعه‌شناسی در ادبیات (Sociologi) می‌گویند. (گلدمن و دیگران، ۱۳۷۷: ۸۱)

گروه دوم کسانی هستند که به روش انتقادی به متن از واج‌شناسی تا معنی‌شناسی و معنای آن توجه دارند. آن‌ها از این روش مطالعه و بررسی متن، با نام جامعه‌شناسی ادبی (Literatursoziologie) یاد می‌کنند و آن را از روش‌های علوم ادبیات (Literaturwissenschaft) می‌دانند. و در توضیح آن می‌گویند «این رشته که به متن روی می‌آورد و با توجه به پدیده‌های اجتماعی مانند ساختارهای ذهنی و شکل‌های آگاهی، در پی گسترش متن است. (همان: ۸۱-۸۲)

تعریف اضطراب موقعیت

در جهان فلسفه به ویژه فلسفه اگزیستانسیال شاید به جرات بتوان گفت هیچ متفکری بعد از سورن کرکگور، به اندازه پل تیلیش (۱۸۸۶-۱۹۶۵) به مسئله اضطراب به عنوان یک عاطفه از عواطف

⁴ Leo Lvvntal

⁵ Erich Kohler

بشری توجه نکرده‌است. اضطراب در نگاه او و البته فراتر از آنچه در نفس‌شناسی به عنوان یک عاطفه صرف مطرح است؛ حاصل رویایی انسان با تهدید عدم (مرگ، سرنوشت، گناه، تنهایی، بی‌معنایی و...) است که در آن حالت، امکان دارد بهترین/بدترین حالت ممکن رخ دهد. (تیلیش، ۱۳۸۴: ۱۱) اضطراب در نگاه او آگاهی وجودی از عدم است و می‌کوشد به ترس بدل شود چرا که با ترس می‌توان رو به رو شد اما اضطراب را نمی‌توان زایل کرد. (همان: ۷۵)

یکی از انواع اضطراب‌های بشری که در طبقه‌بندی تیلیش نیز ذیل اضطراب معنوی می‌گنجد اضطراب موقعیت یا منزلت است که آلن دوباتن در کتابی با همین عنوان به تبیین و تفسیر آن پرداخته است. مراد از اضطراب در این زمینه و بافت نوعی نگرانی مهلک است که توانایی نابودی زندگی انسان را دارد و آن ترس از خطر شکست در برابر آرمان‌هایی است که جامعه وضع کرده و نتیجه آن از دست دادن مقام و منزلت فرد است. این اضطراب با عوامل دیگری همچون پسرقت، پیشرفت، گفت‌وگو با همکاران و گزارش‌های روزنامه در مورد افراد برجسته و کسب موفقیت‌های دوستان تشدید می‌شود. (پاسکوف و همکاران، ۲۰۱۳)

خلاصه رمان بیوتن

بیوتن داستان زندگی جوانی به نام ارمیا است. ارمیا از بازماندگان جنگ است. او پس از جنگ سه‌شنبه هر هفته به بهشت زهرا می‌رود. در همین رفت‌وآمد به بهشت زهراست که با دختر جوانی که از آمریکا آمده تا شکل ظاهری بهشت زهرا را تغییر دهد آشنا می‌شود. در خلال گفت‌وگوهای ارمیا و آرمیتا هر دو بهم علاقه‌مند می‌شوند. پس از مدتی آرمیتا به آمریکا باز می‌گردد و ارمیا برای خواستگاری از او، راهی آمریکا می‌شود. داستان از ورود ارمیا به فرودگاه کندی آغاز می‌شود. ارمیا از همان ابتدا با مشکل روبه‌رو می‌شود. زنگ خطر فرودگاه به صدا در می‌آید و پلیس، ارمیا را به جرم داشتن بمب دستگیر می‌کند تا اینکه معلوم می‌شود در بدن ارمیا ترکش وجود دارد و این عامل به صدا در آمدن زنگ خطر است. ارمیا در طول اقامتش در آمریکا با مشکلات زیادی روبه‌رو می‌شود. زنگ خطر فرودگاه به صدا در می‌آید و پلیس، ارمیا را به جرم داشتن بمب دستگیر می‌کند تا اینکه معلوم می‌شود در بدن ارمیا ترکش وجود دارد و این عامل به

صدا در آمدن زنگ خطر است. ارمیا در طول اقامتش در آمریکا با مشکلات زیادی روبه‌رو می‌شود که نویسنده هر مشکل او را، عنوان یک فصل قرار داده‌است. تلاش‌های ارمیا برای ازدواج با آرمیتا به نتیجه می‌رسد و با هم ازدواج می‌کنند. اما خوشحالی و خوشبختی آنان دوام زیادی ندارد. پس از مدتی پلیس آمریکا ارمیا را به جرم قتل زنی به نام سوزی دستگیر می‌کند و دوستان ارمیا به عنوان مجریان قانون در دادگاه در مقابل ارمیا قرار می‌گیرند و علیه او به قضاوت می‌پردازند. پایان رمان روشن نیست و با جمله «اللهم ارحم من لا یرحمه العباد و اقبل من لا یقبله البلاد» پایان می‌یابد.

تحلیل شخصیت در رمان بیوتن

امیرخانی در رمان بیوتن نیز بیش از هر شخصیتی به شخصیت‌های نوعی و تپسک نظر دارد. نویسنده در این رمان دنیا را یک خانه و یک مکان می‌بیند. مکانی که تپ‌های مختلف هر کدام نماینده گروهی از آدم‌های این دنیا هستند. شخصیت‌هایی که هر کدام به نحوی عمل می‌کنند و با ملیت‌های مختلف در یک مکان جمع آمده‌اند.

ارمیا شخصیت اصلی داستان شخصیتی ایرانی است که برای ازدواج با آرمیتا و در واقع برای شکل‌گیری داستان در آمریکا، به ایالت متحده آمریکا سفر می‌کند. ارمیا در کشور آمریکا با نمونه‌ای از دنیای مدرن روبه‌رو می‌گردد که ممکن است برای عقاید و باورهای او چالش‌ها و خطراتی ایجاد کند و ارمیا در برابر هر موقعیت نداند که چه باید بکند و همین مساله او را دچار درگیری و تضاد بیرونی و درونی می‌نماید. در محیط اطراف او کسی نمی‌تواند گفته‌ها و افکارش را درک کند و سکوت ارمیا در این موارد نشانه‌ی هماهنگ بودن یا انفعال او نیست، در واقع شرایط و فضایی است که تنها راه درمانش را سکوت می‌بیند. در درون او نیز همه چیز ساز تضاد و تناقض را می‌نوازد. هر کدام از نفوس درونی او (نیمه مدرن و نیمه سنتی)، ذهن ارمیا را به سمتی متوجه می‌سازند. ارمیا شخصیتی پیچیده، همه‌جانبه و پویا دارد. در طول سفر به آمریکا تجربیات و اتفاقات مختلفی را از سر می‌گذرانند. این جریان‌ها، ارمیا را به هرجایی می‌برد تا عاقبت ارمیا به اصل واقعیت البلاء‌للولاء می‌رسد. اصلی که همه اتفاقات و گرفتاری‌ها را برایش آسان می‌کند.

خشی، ایرانی مقیم نیویورک است. او شخصیتی ایستا و نوعی دارد و از شخصیت‌های فرعی درجه اول و همچنین در نقش شخصیت مخالف دیده می‌شود. او شخصیتی غرب‌زده و از خودبیگانه است. آرمیتا از دیگر شخصیت‌های ایرانی مقیم نیویورک است. او در شرکت تحقیقات مذهبی کار می‌کند. آرمیتا شخصیتی نوعی، چندبعدی و گاه متضاد دارد. اعمال و رفتار آرمیتا گاهی او را دچار نوعی تضاد درونی می‌نماید.

سوزی دومین شخصیت زن داستان است. او شخصیتی پویا، پیچیده و نوعی دارد. سوزی رقاصه‌ی مقیم آمریکا و دوست آرمیتا است. اما در پایان دگرگونی فکر و رفتار سوزی و سپس خودکشی او نمود می‌یابد. اولین حضور سوزی به عنوان دختر مسلمانی که برای ازدواج با جانی شرط مسلمانی می‌گذارد، در ذهن ارمیا و خواننده شکل می‌گیرد. اما حضور او در دیسکورسکو تمام تصورات ارمیا و به تبع آن مخاطب او را در هم می‌ریزد و چرایی و تعجب ذهن او را بیشتر می‌کند. جانی مهاجری سیاه‌پوست است. او شخصیتی ساده، نوعی و ایستا دارد. جانی دلبسته‌ی سوزی است و می‌خواهد جای خالی عشق و محبت را در جامعه‌ی پی‌مهر آمریکا برای او پر کند. نویسنده می‌خواهد با ترانه‌ی مخصوص جانی -البالایل والا- بر نوعی پایداری در عشق با وجود گرفتاری آن، به هر شکل فرمی تاکید ورزد و همین خصیصه نیز نمودار پایدار بودن جانی در عشق سوزی است.

میاندار نیز از دیگر ایرانیان است. شخصیت میاندار تیبیک، عامی، ساده و ایستا و از شخصیت‌های فرعی درجه اول رمان است.

سهراب از رفقای دوران جنگ ارمیاست که با عنوان شخصیت صدای سهراب در داستان حضوری پررنگ دارد. سهراب شخصیتی پویا است. او همچون مرشدی است که همواره ارمیا را در لحظات سخت و لغزشگاه‌ها آگاه می‌سازد. سهراب شخصیتی نسبتاً پیچیده و نوعی دارد. گویی صدایی از درون است که همواره با ارمیاست. گاهی سهراب ارمیا را به چیزی امر می‌کند که برای خود ارمیا نیز مایه‌ی شگفتی و تعجب است. مثلاً اینکه با آرمیتا زندگی کند، با وجود اینکه ارمیا از عقد صحیح آن‌ها (ارمیا و آرمیتا) اطمینان ندارد و گاهی در لفافه‌ی طنز و کنایه به نادرستی و تظاهر فرد یا فرهنگی، اعتراض می‌کند.

پلیس نیویورک از شخصیت‌های ساده و گذرای داستان است و تنها در صحنه ورود ارمیا نقش دارد. اما سخنانی که می‌گویند، تاکید کننده موضوع داستان است. بنابراین حضورشان اگرچه کمرنگ، بی دلیل و زاید نمی‌باشد.

بررسی جامعه‌شناختی رمان بیوتن

آن چه در بررسی رمان بیوتن به لحاظ جامعه‌شناختی اهمیت دارد، زمان اتفاقات آن است. وقایع این رمان در دوران دولت اصلاحات اتفاق می‌افتد. دورانی که رییس جمهور منتخب آن نسبت به بسیاری از مسایل سیاسی و اجتماعی داعیه تساهل و تسامح دارد. اصلاحاتی چون گفتمان، جامعه مدنی، مردمسالاری و غیره در این دوران بیشتر توسط مسئولین به کار برده شد و در میان جامعه رواج یافت.

مقوله‌ی گفت‌وگوی تمدن‌ها را شاید بتوان بارزترین نظریه این دوران به حساب آورد. نظریه‌ای که تعامل بیشتر با کشورها در دل آن نهفته بود. کشورهایی که تا قبل از آن از دید حکومت دوست محسوب نمی‌شدند. ایران برای ایرانیان دیگر گفتمانی است که در دوران اصلاحات روی آن تاکید می‌شود. به هر نحو این گونه شعارهای نو از طرف یک دولت اصلاح طلب طبیعتاً به مذاق بسیاری از اصول‌گراها خوش نمی‌آید زیرا بسیاری از اصول و ارزش‌های انقلاب را در خطر می‌دیدند.

در این میان شاید نسبت به ایثارگران و رزمندگان توجه کمتری شد و نارضایتی آن‌ها را نیز در پی داشت. بیشتر این مسایل در رمان بیوتن امیرخانی به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم مطرح می‌شود و واکنش قهرمان داستان را بر می‌انگیزد. حتی می‌توان چنین مدعی شد که فضای اینچینی که در کشور حاکم است. باعث نارضایتی قهرمان شده است به گونه‌ای که جلای وطن می‌کند و این موضوع در مورد دیگر رزمندگان نیز صادق است چنانکه حاج مهدی که از فرماندهان دفاع مقدس نیز ترک وطن کرده است.

در رمان بیوتن به طور جسته و گریخته و در لابه‌لای گفت‌وگوی شخصیت‌ها به فضای جامعه‌ی ایران پرداخته شده است. زیرا بیشتر توجه نویسنده به فضای آمریکا بوده است. نویسنده بیشتر به

فضای سیاسی و فرهنگی ایران اشاره دارد که مطلوب قهرمان رمان نیست زیرا شعارهایی که سیاستمداران مطرح می‌کنند مبین این است که قرار است اتفاق بدی بیافتد.

«من از روزی که شعار ایران برای ایرانیان» را شنیدم فهمیدم که این مملکت دیگر جای زندگی نیست. فهمیدم که باید کند هر وقت از این شعارهای دهن پرکن و آبسترکت توی دهن سیاست‌مدارها می‌افتد، باید بفهمیم که قرار است اتفاق بدی بیافتد». (امیرخانی، ۱۳۹۰: ۲۰۶) البته در رمان به مسایل دیگری نیز در مورد جامعه ایران اشاره شده است از جمله وضعیت خانواده‌های شهدا، وضعیت مسئولین دولتی، انتقال فضای جبهه و ارزش‌های دفاع مقدس به نسل بعد و غیره.

قهرمان رمان در جامعه‌ای که به ارزش‌های او توجهی ندارد و فضای آن به سمت دور شدن از حال و هوای جبهه و جامعه ارزش‌مدار آن پیش می‌رود جایی بهتر از بهشت زهرا و مزار شهدا برای درد و دل کردن نمی‌یابد «اگر هم می‌آمدم محله چهل و هشتی‌ها فقط برای این بود که جای دیگری نداشتم برای رفتن» (همان: ۶۵) و در همین مکان است که به عنوان یک رزمنده مورد اعتماد قرار می‌گیرد و آن‌ها با او مانند یک محرم، درد دل می‌کنند. فرزندان شهدایی که از دست ناپدریشان نارضی‌اند و یا آن‌هایی که برای کار به اداره‌ای مراجعه می‌کنند و از در دفتر رانده می‌شوند: «... بچه‌های شهید عباسی برایشان گرفتاری پیش آمده ناپدیری آزارشان می‌دهد...» (همان: ۶۴) و یا این پاراگراف که از زبان فرزند شهید است خطاب به قهرمان رمان که از پدر شهیدش شکایت می‌کند: «آقا ارمیا بهش می‌گویم که دستت درد نکند که دست ما را گذاشتی توی دست رییس اداره شخم وزارت کشاورزی که از در راه‌مان نمی‌دهد تو... لااقل میان این مستحبی‌ها که خودت را کشتی برای‌شان زن نمی‌گرفتی دیگر. واجب که نبود. حالا که گرفتی، لااقل می‌ماندی کنارش تا به جای تو صبح به صبح ریخت ناپدیری را نمی‌دیدم...» (همان: ۶۴)

نتیجه‌گیری

جامعه‌شناسی ادبیات با موضوعات بسیاری در هم تنیده و آمیخته است و همین آمیختگی باعث شده تا نتوان حدود و ثغور معینی برای آن تایید کرد. رسالت جامعه‌شناسی در ادبیات، بررسی اثر ادبی از جنبه‌ی فنی، اندیشه‌ی نویسنده، شرایط تاریخی و اجتماعی پیدایش آن است. در رمان بیتون به

طور جسته و گریخته و در لابه‌لای گفت‌وگوی شخصیت‌ها به فضای جامعه‌ی ایران پرداخته شده است. زیرا بیشتر توجه نویسنده به فضای آمریکا بوده است. نویسنده بیشتر به فضای سیاسی و فرهنگی ایران اشاره دارد که مطلوب قهرمان رمان نیست زیرا شعارهایی که سیاستمداران مطرح می‌کنند مبین این است که قرار است اتفاق بدی بیافتد. در رمان بیوتن، تبعات جنگ و پیامدهای هشت سال دفاع مقدس، مهاجرت، درد غربت، مشکلات شهرنشینی و تفاوت روحیات با توجه به محی زندگی و اجتماعی، جدال سنت مدرن و نیمه مدرن و تعهدات اجتماعی کاملاً مشهود است. از آنجاکه جنگ سبب ایجاد شدیدترین نوع ترس، استرس، اضطراب و احساس ناکامی در افراد درگیر جنگ و غیر آن می‌شود؛ خواه ناخواه این مؤلفه‌ها در آثار جنگ و دفاع مقدس بروز می‌یابد.

منابع و مآخذ

- امیرخانی، رضا، (۱۳۹۰)، بیوتن، تهران: علم.
- ترابی، علی اکبر، (۱۳۷۰)، جامعه‌شناسی و ادبیات، تبریز: انتشارات نوبل.
- تیلیش، پل، (۱۳۸۴)، شجاعت بودن، مراد فرهادپور، علمی و فرهنگی، سوم.
- دوباتن، آلن (۱۳۹۷)، اضطراب موقعیت، سیدحسن رضوی، نشر میلکان.
- ستوده، هدایت‌الله، (۱۳۸۸)، جامعه‌شناسی در ادبیات، تهران: انتشارات آوای نور.
- غلام، محمد، (۱۳۸۳)، جامعه‌شناسی رمان معاصر فارسی، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، شماره ۴۵.
- کژن، بروس، (۱۳۷۷)، درآمدی بر جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات فرهنگ معاصر، چاپ سوم.
- گلدمن و دیگران، (۱۳۷۷)، درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات، روش‌های تجربی و دیالکتیکی در جامعه‌شناسی ادبیات، ترجمه محمد جعفر پوینده، تهران: انتشارات نقش جهان.
- Paskov M, Klarita Gërxxhani, Herman G. van de Werfhorst (2013), Income Inequality and Status Anxiety. GINI Discussion Paper 90, University of Amsterdam .